

MAGYAR IZRAEL

AZ ORSZÁGOS RABBIEGYESÜLET KÖZLÖNYE.

Szerkesztő **Dr. NEUMANN EDE.**

Megjelenik július és augusztus kivételével havonként egyszer.

Előfizetési ára évi 6 korona. Az egyesület tagjai a tagsági díj fejében kapják. A kéziratok és előfizetési díjak a szerkesztőhöz küldendők.

Jogos kivánalmak.

I.

Utolsó választmányi ülésünk nagyon élénk eszmeváltás és nem minden izgatottságtól ment vita után egyhangulag kimondotta, hogy a rabbik *jogos kivánalmait* az Országos Értekezleten nem kívánja szóba hozni. Senki sem cáfolta meg a felhangzott panaszokat, senki sem zárkózott el annak az elismerése elől, hogy a fennálló helyzet tarthatatlan és mély fájdalommal vettük tudomásul, hogy egyes hitközségekben az Országos Értekezlettel kapcsolatosan is mellőzések, sérelmek érték kartársainkat, de elfojtottuk keserűségünket és elnémitottuk az ülésen kifejezésre jutott jogos megbotránkozást, mert mindnyájunk lelkében az az óhaj élt, hogy az Értekezlet lefolyása menél harmonikusabb és méltóságosabb legyen, mert elejét akartuk venni annak, hogy a mi hibánkából a legcsekélyebb disszonancia is vegyüljön a magyar zsidóság fenséges békeünnepének alaphangjába.

A ki igazságosan itéli meg a magyar rabbikart, kell, hogy párját ritkító önmegtágadásának ezt az újabb nyilvánulását kellően megbecsülje. Saját érdekeinket mindig alárendeltük a felekezet javának. A nyomor kenyerét eszszük, végig járjuk a nélkülözések iskolájának valamennyi fokát, özvegyeink és árváink koldusok, gyülekezeteink igazgatásában semmi nyoma annak, hogy mi vagyunk a „lelki vezérek“ és elszalasztjuk az első alkalmat, a mely sérelmeink elpanaszolására kínálkozik. Hol van még ehhez fogható önzetlenség és áldozatkészség? Fel vagyunk háborodva azok eljárása miatt, a kik nem restelik mellőzni papjaikat akkor, midőn nagy *felekezeti* ügyről van szó, a kik más argumentum híjján a monda kódétól borított kongresszus tanulságaival hozakodnak elő annak a megokolására, hogy a papok közreműködése felesleges, sőt mellőzésük üdvös, midőn „csakis“ szervezeti kérdésekről tanácskoznak és fogadást teszünk, hogy hallgatni fogunk mindenről, a mi fáj, hogy a legcsekélyebb árnyék se sötétítse a gyűlés ragyogó hangulatát. Hallgatunk egész spontán, minden kényszer nélkül, mert azt véljük, hogy ezzel is tartozunk annak a nagy ügynek, a melynek szolgálatában állunk.

De ha mi hallgattunk is, nem hallgatott az Országos Értekezlet. És ezt, a elvártuk is, köszönettel és hálával akarjuk elismerni. Megbecsülte a rabbiart, midőn annak három tagját kiküldötte az elnökségbe és midőn egyérmü lelkesedéssel oly határozati javaslatot fogadott el, a melynek szövegezésében kellő világossággal kifejezésre jutott az a felfogás, hogy a rabbi nemcsak „tisztviselője“ a hitközségnek.

Nagy erkölcsi értéket jelentenek az Értekezlet elnökének és kezdeményezőjének kijelentései is. Az elnöki megnyitó utalván arra, hogy a felekezet autonomikus szervezése hitközségeink anyagi megerősödését fogja eredményezni, kiemeli, hogy ettől a zsidóság szellemi munkásai a papról és a hitóról való jobb gondoskodás várható, Dr. Klein Adolf pedig a lelkészek gállására mutatván rá, a fennálló helyzet gyökeres megváltoztatását ezekkel figyelmet érdemlő szavakkal sürgeti: nem kétséges, hogy az egész zsidóság a multban is, a jelenben is az ő lelkészi karában látja vallása letéteményesét, lelki és erkölcsi meggyőződésének irányítóját, tehát a piédesztálnak arra a fokára kell lelkészeinket felemelnünk, a mely őket a tradicionális multal fogva megilleti.

A két kijelentés kölcsönösen kiegészíti egymást. *Erkölcsi és anyagi erelveink vannak* és egy jobb jövőbe vetett hittel veszszük tudomásul, hogy nek a sulyát most már a felekezet világi vezérférfiai is érzik.

„Világi vezérférfiai.“ Mintha a vezérségből papjainknak is jutna rész. Mintha nem az volna az általánosan vallott nézet, hogy hitközségeink környezetében a rabbi semmiféle hely nem illeti meg. Meghallgatják nézetét a világi és tanügyi dolgokban, ha a község vezetőihez egyéniségének vonzóerejénél fogva személyesen is közel áll, eszmecserét folytatnak vele a felekezetet és a gyülekezetet érintő más kérdésekről is, de a hitközségi kormányzat hivatalos szervei között nincs helye és akárhányszor megesik, hogy az eljáróság teljes jóhiszeműséggel, a dolgok jelentőségének kellő ismeretével oly ügyekben is intézkedik, a melyek mélyen belevágnak a vallásos életbe és oly hibákat követ el, a melyeket jóvá tenni többé nem lehet.

Ez így nem maradhat. Bármilyen körülmények okozták ennek a helyzetnek kialakulását, változtatni kell rajta. Még pedig nagyon alaposan. Nem a hiúság, nem az elfojtott ambíció lázongása, nem a tekintélygyarapításának vágya, hanem tiszttségünk lényege, hivatalunk méltósága és gyülekezeink érdeke szólaltatja meg bennünk azt a kívánságot, azt a követelést, hogy nyissák meg előttünk a hitközségek tanácsstermeit, hogy szavunk legyen, a hol gyülekezeink ügyeit intézik. Sérelmünk a felekezet, a vallás séme. Hogy előljáróink a nélkül a múlhatatlanul szükséges korlátozás nélkül kormányozzák gyülekezeinket, a mely hivatva van túlságosan radikális intézkedések elhatalmasodását meggátolni, hogy nem illetékes szakférfiak, hanem mindenhez értő és mindenbe belekontárkodó műkedvelők informálják őket, hogy a zöld asztalnál a hitközségeinkben oly nagy szerepet játszó szolgák és fondorkodások érvényesítik befolyásukat, a nélkül, hogy volna neki, a ki az intézők itéletét a helyes irányba terelné, annak a gyülekezet és annak igen fontos felekezeti és vallási érdekek fizetik meg az árát.

A rabbi kell, hogy hivatalból tagja legyen az előjáróságnak és éljen a hitközség kormányzatában szervezett minden testületnek, a melynek vezetése papi szakképzettséget kíván.

Ez nem kitüntetés, nem privilegium, hanem a papi hivatal lényegéből, természetéből, jelentőségéből folyó követelés.

Nem hivatkozunk analógiákra. Nem mutatunk rá más hitfelekezetekre, oha azt a nézetet valljuk, hogy a jó példa követését, a mennyiben nem jár állásos sajátosságunk megtagadásával, semmiféle vallási törvény nem tiltja. De nem utalunk arra az állásra, a melyet hazánk két nagy protestans felekezetében a lelkész a gyülekezet kormányzatában elfoglal. Nem utalunk rá, oha a viszonyok a mieinkhez hasonlóak és azt látjuk, hogy a gyülekezetek vezetésének és gondozása mintaszerű és a papi állásnak a lelkész előjárói, sőt a lelkész tisztességétől gyarapított tekintélye korántsem eredményezte azt a hierarchiát, a melytől a mi köreinkben annyira remegnek.

De mellőzve a más felekezetekre való hivatkozást, kérjük; vajjon miért e legyen hitközségi előjáró az a férfiú, a ki egész életét, erejét, tehetségét, tudását, munkáját vallásának és hitfelekezetének szenteli, a ki folyton zemmell kíséri a vallásos élet jelenségeit nemcsak a saját hiveinek körében, hanem más gyülekezetekben is, a kinek figyelme kiterjed mindenre, a mi a hitközséggel kapcsolatban van nemcsak a zsidóságban, hanem más hitfelekezetekben is, a kinek minden törekvése oda irányul, hogy a vallásos élet mennél értékesebb és virágzóbb, mennél élénkebb és gazdagabb legyen, a kinek minden gondolatja azoknak az eszközöknek a keresése, a melyekkel a vallásos élet céljait elő lehet mozdítani.

Hát mi kvalifikál az előjárói tisztiségre? Más vallásfelekezeteknél ezt is a saját törvényük szabályozza. Reánk vonatkozólag az 1895. évi XLII. törvénynek 3. §. intézkedik, azt mondván: „Lelkész (rabbi) és hitközségi előjáró az izraelita felekezetnek csak oly tagja lehet, a ki magyar állampolgár és a ki építését Magyarországon nyerte.“ Ez minden. A régi kútfők szólnak ugyan azokról a tulajdonságokról, a melyek a hitközségek ügyeinek intézésére alkalmasnak teszik tisztje betöltésére, de az azokban megállapított követelmények gyakorlati érvényre nem igen emelkedtek. A köztudatban uralkodó elfogás elég szerény igényekkel éri be. Feddhetetlen jellem, tisztesség, a méltóság bizonyos foka, némi társadalmi pozíció és a felekezet ügyei iránt való érdeklődés. Egyebet nem kíván. Még vallásos életmódot sem, még nyit sem, hogy az előjáró viselkedése, cselekedetei meg ne botránkoztassák azokat, a kik a vallás szabványaihoz ragaszkodnak és szertartásainak érzésére súlyt helyeznek.

És a rabbi, kit a gyülekezet szabad elhatározása a hitközség lelki gondozásával bízott meg, a kit tanítójának, nevelőjének, mesterének ismert el a kkor, midőn a rabbi-tisztiséget rá ruházta, a kinek rendelkezésére bocsátta templomi szószékét, hogy a saját belátása és tudása szerint oktassa a híveket és irányítsa azokat az élet legfontosabb kérdéseiben, a kiről feltételezi, hogy hivatva van egyéni, családi és társadalmi életével mintául szolgálni

a gyülekezet minden tagjának, ne foglaljon helyet azok sorában, a kik hitközség ügyeit intézik? Hát hivatalánál fogva nem végez sokkal fontosabb sokkal nagyobb tudást és körültekintést követelő és sokkal nagyobb felelősséggel járó feladatokat?

A hierarchia réme kísért köreinkben, valahányszor arról van szó, hogy a rabbi a tanácssteremben is érvényesítse azokat a jogokat, a melyek a gyülekezet lelki vezérét megilletik. Ugyan hogy lehet zsidó hierarchiáról beszélni? Hierarchia csak ott van, a hol anyagi függetlenség és anyagi hatalom van. Mi pedig, a kik e hazában hivatásszerűen szolgáljuk vallásunkat, nagyon kevés kivétellel földhöz ragadt szegények vagyunk, a kikre a család fentartása, gyermekeink nevelése gyakran erőnket túlszárnyaló terheket ró, a kik nap után érezzük, hogy gyülekezeteink vezetőségének jóakarataira vagyunk utalva. Vajjon lehet-e tartani attól, hogy hitközségeinkben a papi belolya gyülekezeteink kárára túlságosan el fog hatalmasodni, hogy a lelkési hatás kör átlépése vagy más egyéb túlkapások háttérbe fogják szorítani a világ vezérek akaratát és annak érvényesülését, veszélyeztetni fogják a hitközsége békéjét és harmóniáját?

Éppen ellenkezőleg. Ha egy egy gyülekezetben viszály és perpatvar üti fel fejét, ennek oka a legtöbb esetben abban rejlik, hogy előljáróság és rabbi nem értik meg egymást, hogy az egyik a másik nélkül, gyakran a másik akaratának és óhajainak ellenére cselekszik vagy intézkedik, hogy a előljáróság a tanácssteremben, a rabbi a templomi szószéken teszi bírált tárgyává azt, a miben mindenkor a világi vezetők és a lelki vezér között való teljes egyetértésnek és összhangzatnak kellene megnyilatkoznia.

Csakis hitközségeink érdeke lebeg szemünk előtt, midőn a rabbi számára helyet kérünk az előljáróságban. Nem a lelkész *tekintélyének* gyarapítása óhajunk és célunk. Azt semmiféle hivatalos állással vagy ranggal emelni vagy megszilárdítani nem lehet. Jól tudjuk, hogy a tekintélynek a rabbi egyéniségéből, tudásából, erkölcsi mivoltából, munkájának értékéből kell fakadnia. Jól tudjuk, hogy az előljáróság működésében való részvétel a tekintély csorbitását és megingatását is eredményezheti, ha kellő tapintat, óvatosság, a viszonyok ismerete és bölcs mérlegelése nélkül szükölködik. De mié kelljen éppen a rabbinál azoknak a tulajdonságoknak a hiányát feltételeznünk, a melyekről azt hiszszük, hogy gyülekezeteink világi vezéreinek rendelkezésre állanak?

Nem a tekintély szempontja *irányít*. De nem tagadjuk, hogy annak figyelmen kívül hagyása sok bajnak kuforrása gyülekezeteink életében. Zsidó felfogás szerint a papi tiszttség nemcsak hivatal, hanem méltóság. A rabbi tekintélye a vallás tekintélye egyszersmind. És ebből a nézőpontból mulhatatlanul szükséges, hogy a lelkész előljárója is legyen gyülekezetének. E mulhatatlanul szükséges azért is, hogy a hitközség szolgálatában működő többi egyénekhez való viszonya úgy alakuljon, miként azt a papi hivatal, hitközség érdeke és intézményeinek rendeltetése kívánja.

Mindenkinek a munkáját, ha hűséggel, odaadással, tudással, szakért

emmel és rátermettséggel végzi, tiszteljük és becsüljük. Nagyon kívánatosak tartjuk, hogy zavaratlan harmónia legyen a rabbi és a hitközség minden tisztviselője között. De ennek a harmóniának alapfeltétele, hogy a rabbi tisztégének méltósága és tekintélye felette álljon minden versengésnek. Iparodjék mindenki munkája, a saját hatáskörében kifejtett buzgalma, szakmájában elért kiválósága által egyéni értékéről és hivatalának jelentőségéről meggyőzni a hitközséget. Nyujtsa mindenki a legjobbat és legtökéletesebbet, ami erejéből telik. De ne akarjon rabbi is lenni. Kell, hogy hitközségeink tisztviselői elismerjék, hogy a rabbi nemcsak tisztviselő. Csak Magyarországon járja még az a kifejezés, hogy a rabbi a hitközség első *hivatalnoka*. A hitközség a gyülekezet „lelki vezére“, az nem hivatalnok. Elég szomorú és más felekezetekkel szemben megszegényítő, hogy erről még szólni kell. Nem csoda, hogy ilyen körülmények között nap nap után ismétlődnek a surlódások, az összekoccanások, hogy illetéktelenek, papi rangot arrogálnak maguknak, papi funkciókat végeznek és gyakran senkitől meg nem torolt túlkapásokkal, kisebb-nagyobb boszantásokkal kellemetlenkednek a rabbinak, szárnyát szegik a hitközség buzgalmanak és megbénítják erejét. Ez ki volna zárva, ha a rabbi szakértelemmel a hitközség igazgatásában is kellően érvényesülhetne, ha felvilágosító és utbaigazító szava alkalom adtán a tanácssteremben is megszólalhatna.

Maradjon meg mindenki a saját hatáskörében, igyekezzék ott betölteni a helyét, elismerést és tiszteletet kivívni magának. De a rabbi lelkesítő jellege és méltósága szent és sérthetetlen legyen mindenki előtt és senkinek se legyen joga az ő jogaival kénye kedve szerint rendelkezni, azokat a magyarázatok számára eltulajdonítani vagy bennök másokat részletetni. A rabbi legyen a hitközség elöljáróságának tagja azért is, hogy mindenki tudja, hogy nemcsak tisztviselő.

R. Gersom házassági tilalma.

R. Gersomnak a többnejűséget tiltó intézkedése a forrásokban (Mérir 10. Bäruch Döntv. Prága 1022, Mózes halevi Minz Döntv. 10. Kolbo 116.) röviden, minden megokolás nélkül említetik. Tilalmának céljait csak sejtjük, de határozottan nem ismerjük. Egyetemes, nagy szempontok vezették-e a „számkivetés világosságát“, a zsidó családi élet gyökeres, mélyreható megújítása lebegett-e szeme előtt, azt a nyugateurópai zsidók ez első nagy tekintélye iránt való minden tiszteletünk mellett sem merjük kétséget kizáró bizonyossággal állítani. Olyan homályos a chérem eredete, története, annyira nélkülözi a magyarázatot s az értelmet adó okokat, mintha valami legendáról s nem a zsidó házassági jog egyik életbevágó, fontos kérdéséről volna szó. Tény, hogy törvényhozók lapidáris rövidsége hajlanak s inkább kevesebbet, mint többet mondanak, de a törvényhozó munkáját kiegészíti a törvényt magyarázó, az az illetékes tényező, a ki behatolva az előbbinek szellemébe, fényt derít a szóra. R. Gersom chéremje azonban nem törvény, írásba foglalva nincs és

a kik magyarázatát keresik s adják, nem illetékesek rá. Már azért sem, mert évszázadok választják el őket a tilalmazótól s megbízható hagyományaik nincsenek. Távoll áll tőlünk a chérem értékét, kötelező voltát legkevésbé de valálni vagy erkölcsi tendenciáiban kételkedni. Ennél magasabban áll R. Gersom egyénisége. De mégis csak különös, hogy egy ilyen nagy horderejű tilalomnak terjedelme, határa világosan megállapítva ne legyen és olyan kijelentésszerű rövidegességgel mondatott ki, mintha valami axioma volna. Tudjuk, hogy Maimóni-t, a kinek forrása¹ pedig ellenőrizhető, azért támadták, mert úgy tett, mintha prófétált volna. (Aséri Resp. 31_o) Nem nevezi meg a teki-
télyeit és csak a maga nevével fedezi a tételeit. Ezt a zsidó szellem nem bírta el. Megkívánja, mint a bankjegyeknél az ércfedezetet szokás, az értelmű hátvédet. Hogy a chéremet a Nyugaton követték és követik ma is, ez bizonyítja szükségességét, életrevalóságát. A milieu kedvezett neki, az európai viszonyok tették elkerülhetlenné.

Általános jellegű nem volt a tilalom. E mellett szól az a körülmény, hogy meg van adva a mód és lehetőség annak bizonyos esetekben való megszüntetésére. Száz férfiú három országból (s három községből — ez utóbbi megszorítás talán a német forrásokból való közlés és a három rajnamen $\square''\Psi$ községre gondol) feloldhatja a férjet a chérem alól, ha megvan az o a feloldásra és a nőnek vagyoni jogi igényei biztosítva vannak.

A chérem nem terjedt el. Nemcsak Spanyolországban nem, de Franciaországban és a Provence-ban sem. (Béth József, E. H. 1 $\square''\Psi$ nevében, a l mint a contextus mutatja, nem Salamon ibn Adreth, hanem *Simson b. Abraham* a híres sens-i toszafista, erre utal u. o. a Chiddusé Hagahoth) R. Táim nem tudta általánossá tenni. A metzi R. Eliézer tud kivételeket, melyeket nem alkalmaztak (Mord. Jebam. VII. 96, Aguda, Jebamot 89 a). Az említett francia tudós, Simson b. Ábrahám ezeket írja egy örült asszony férjének, a l másodszer meg akar nősülni: R. Gersom intézkedését nem láttam, nem terjedt el országunkban, véleményem szerint nem minden asszonyra és minden válni akaróra intézkedett így. Tilalma az erőszakoskodók és balgák ellen fordult, a kik nejeikkel rosszul bántak, de semmiesetre sem akarta azokat is sújtani, a kik bölcseink utasítása szerint kethuba nélkül küldik el nejeiket. Továbbá úgy látszik nekem, hogy intézkedése az erőszakosak miatt hozatott a kik nevetséges okok miatt válnak, de nem arra az esetre, a mikor jog- és kötelességszerűen teszik ezt. Különben úgy hallottuk, ez a tilalom csak ötödik évezred végéig érvényes. (Kolon József 101. sz. döntv.)

Ez a jelentős responsum már azért is érdekes, mert egy 12. századbeli tudós csak úgy hallomás után nyilatkozhatik R. Gersom chéremjéről. *Nem látta azt*, a minthogy nem is láthatta. Két motivumot említ, mely észszerű, de aligha hiteles. Az időbeli meghatározás, illetőleg korlátozás is kissé chiliaistikus izűnek hangzik. Ha R. Gersom intézkedése nyomós okokra támaszkodna, nem lehet ideiglenes jellegű. Továbbá a többi tekánával egybevetve — egy machzörkézirat tizet említ R. Gersomtól — ez a chérem már sorrend szerint sem látszik a legfontosabbnak, ha a köztudatban legtovább tartott

is fenn a mester nevét. Bizonytalan, tapogatózó a tradíció. Annál több tere van a véleményezésnek és okoskodásnak. Talán nem lesz fölösleges azért, ha a casuistikus irodalom nagy tengeréből néhány elvet halászunk ki. Monographiát nem akarunk írni.

Tekána, Gezéra, Chérem néven fordul elő R. Gersom intézkedése, mely valószínűleg synodalis határozat volt (בית דין וסיעתם ז"ל van a Kaufmann 370. sz. kéziratban) és csak róla neveztetett el. Lehet, hogy az átkot (*Chérem, Nidduj*) ő formulázta. Ebben az értelemben használható a שם חקן ige. Alapjában *Gezéra* volt, prohibítív intézkedés. Kettőt említenek a házasságra vonatkozólag, az egyik: nem szabad két nőt elvenni, a másik: nem szabad a nőt beleegyezése nélkül elválasztani. Az első autentikus. A másik későbbi határozat, melyet R. Gersom előbb nevezett intézkedései közt nem találunk az említett kéziratban, a rothenburgi Méir prágai döntvényeinek végén is kétszer van felsorolva, másodszer ezzel a kivételes megszorítással — *a három község engedélyével*. Különben a legtarkább sorrendben vonulnak fel az intézkedések. Érdemes munka volna a kéziratokból összehasonlítani az olvasatokat.

Elterjedt-e a Chérem? Minthogy helyi, illetőleg országos határozat volt csupán, nem ismerték el általánosan kötelezőnek. Látjuk ezt Ásér b. Jechiel (Döntv. 43.) ama kifejezett óhajából, hogy a bigámiát intézkedésekkel tegyék lehetetlenné. Dávid Ibn Zimra Döntv. I. 187., Mózes Alaskar Döntv. 95. szerint nem fogadtatott el Spanyolországban, Észak-Afrikában és a Keleten. (A névsort folytatni lehet בשם צדק II. 1, 70, Levi ibn Chabib dtv. 36.) Ezt abból is következtették, hogy Spanyolországban a kethubába irták: a férj megesküszik, hogy neje életében más feleséget nem vesz, ha tehát kötelező volna a chérem, ez a kitétel fölösleges. Ámbár ezt a megjegyzést úgy magyarázták, hogy a tíz éves magtalan házasságra vonatkozik. (Hosszasan kifejtve היי בעי E. H. I. sz.) Másrészt van egy nézet, hogy R. Gersomnak az az intézkedése, mely a nő beleegyezését követeli a váláshoz, jobban terjedt el, mint a többnejűség tilalma (Sámuel di Medina E. H. 78). Ez sem bizonyos s azért Chajjim Benveniste, a כנה"ג szerzője a chérem kétes eseteiben súlyosbítólag dönt. Bibliai jellegűnek mondja azt s egy egész sor tekintélyre hivatkozik, a kik ugyanezen a nézeten vannak. Az ok Salamon ibn Adreth I. 591. sz. responsumában van megadva. A chérem esküvel és átokkal van egybekötve, azért הרם להיכרה. Az egy páduai R. Méir véleménye, hogy rabbinikus jellegű a tilalom, kétes esetekben tehát könnyíteni kell. Mi pedig a többség után igazodunk.

Mire vonatkozott a Chérem? Ez a kérdés sincs tisztázva. Vajjon az ארוכר, az eljegyzett nőre is kiterjedt vagy csak a נשיאה-ra, a már consummált házasságra, vita tárgyát képezi. Érdekes eset az 1241-iki frankfurti zsidómészárlás alkalmával merült fel, a mikor egy zsidó menyasszony ügye, a kit erőszakkal megkereszteltek, foglalkoztatta a németországi rabbikat. Jegyesének megengedték, hogy a chérem ellenére megnősüljön. (Or Zárua I. 213 a 747 sz. Chajjim Or Zárua Döntv. 221.) Szomorú vonatkozásai mellett az eset az elvi álláspontokat nem domborítja ki eléggé.

Többet nyújt Kolon József gyakran idézett 101 sz. responsuma. Azt vetkeztették belőle, hogy a chérem az ארוסה-ra nem vonatkozik. Ezt geáfolja a Cháchám Cebi 124 sz. döntvénye.

Fennáll-e a chérem a jibbum esetében vagy nem? Abigdor ha kóhén szerint, a nős férfiút, a kire a sógorházasság kötelessége hárul, kényszerítik aalicára. (Hag. Mord. Jebamoth 745.) A Ritba felfogása, hogy a jibbumra nem vonatkozik a tilalom. (Darké Móse EH. 1.) Igaz, hogy most a chalicebbrevaló a jibbumnál és ha a sógor nős, chalicát kell adnia. Mindellett nem mondható, hogy R. Gersom intézkedése a sógorházasságot tiltó. (Izsák b. Seseth Döntv. 302 sz.)

Tíz éves magtalan házasság esetében is nézeteltérés van, vajjon fennáll-e a újabb nősülés tilalma. Hag. Mord. Jebamot 754 s k., Pádúai Meir Resp.

19.-R. Gersomnak van egy döntvénye, hogy ily esetben a férjnek el kell válni, a nő pedig megkapja a kethubáját.

Ha a nő elmebajos, Eliézer b. Joel halévi (רמב"ה) szerint nem lehet elűldeni (Luria Salamon döntv. 65.). Jóél Serkes Döntv. 93. egy budai ber ügyében, a kinek neje megtébolyodott, száz rabbival feloldatja a chémet. (Lásd még T. E. H. 119. ב"ה) Őt követjük a mostani gyakorlatban is.

Házasságtörő nőre nem vonatkozik R. Gersom tilalma. Rothenburgi Meir cremonai döntv. 161. (rövidítve Salamon ibn Adreth 557. sz.) Érvelése: Gersom javítani, nem rontani akart.

Ha a nő kitért, Isserlein Izraél Peszakim 256. sz. (nem 226), azt az istriai szokást említi, hogy az asszonynak más által get-et juttatnak, ויכין גט ויכין א. Dávid halévi, a Turé Záháb szerzője egy ilyen esetben ויכין nélkül engedte meg a férjnek az ujanősülést, a mi ellen a Cemach Cedek 70.

és az Abodath ha-Gérsúni 36 sz. foglal állást. Kell-e az ilyen esetben is rabbi a chérem feloldására? Nem. Mert ha száz rabbi oldja fel a tilalmat, mire való a ויכין? L. Steinhardt József, Zichrón József E. H. 1 sz. Ezt mondja a Mord. Kethuboth VI. 278 is.

A chérem célja. Abigdor ha-kóhén nézete szerint (Hag. Mord. Keth. 3) a gáon intézkedésének célja az volt, hogy a civakodás a házastársak között elkerültesse. Egyéni vélemény, melyet a contextusból kiragadni és a chérem főmotivumának odaállítani nem szabad. R. Niszim (Döntv. 48.) szerint a nő helyzetének javítására szolgál az intézkedés. Ebben az esetben, *ha a nő nem óhajt a számára biztosított előnnyel élni, akkor hallgatunk rá.*

Lehet talán a férj javát akarja biztosítani — folytatja R. Niszim — hogy pervertant ne vigyen a házába. Azért ezt a kérdést legszivesebben a francia bírósokra bizza, a kik tudják, hogy terjedt el az intézkedés és mint használták azt. R. Simson b. Ábrahám motivumait már előbb említettük. (Kolon József 101. sz. döntv.)

A chérem időtartama. Ásér b. Jechiél (Döntv. 43.) szerint R. Gersom intézkedései és tilalmai olyanok, mintha a Sinai hegyen adattak volna, az emzedékről-nemzedékre szálltak. Káro József szerint csak az ötödik évezredig áll fenn a chérem. (E. H. 1. Resp. E. H. 60, 62, 63.) Ezzel szemben vannak nézetek, melyek örök időreszólónak mondják a chéremet, (הייבעי E. H. 1.)

Feloldható-e a chérem? Hatályát nem veszíti, mert ספק חרם להינשא, de esetről-esetre megszüntethető. Száz férfiú három királyságból: Anjou, Normandia (nem Lombardia) és Franciaországból feloldhatja, ha erre okot találnak. (Rothenb. Méir prágai döntv. végén) Ugyanott a Bloch-féle kiadás 159. c oldalán: a három országhoz a három község is kell, hogy járuljon. Továbbá u. o. említetik egy általános jellegű határozat. „A gáonok intézkedése: Izraél chéremet mondhat ki minden időben, de az egyesnek feloldhatják szükség esetén, ha kéri. Ha elmúlt az idő, nem kell feloldani.“ Ebből az következik, hogy a R. Gersom tilalmát ma már nem kell megszüntetni (L. még Béth József E. H. 76.)

A Hag. Mordechai Jebamoth 742. a következő elvi jelentőségű megjegyzést tartalmazza: A R. Gersom tilalmának feloldására szükséges száz férfiú csak oly esetben kell, a mikor a nőt beleegyezése ellenére get nélkül küldik el a nagyoknak bizonyos alkalomra szóló döntése alapján. Erre nézve vannak eltérő nézetek, melyek általában követelik a száz férfiút. De ha a házastársak egymást felszabadítják, elégséges harminc férfiú is.

Isserles Mózes (E. H. 1. 10.) abban az esetben, ha a nő elmebeteg vagy törvénytörten küldendő el, könnyít és a férjnek megengedi az ujanősülést. L. שם יעקב 1. sz., a ki distingvál a két eset közt.

Páduai r. Méir (Döntv. 13.) szerint inkább oldható fel a chéremnek az egyoldalú válást, mint a bigámiát tiltó rendelete.

Folytatni lehetne még a regisztrálást, de a kusza, egymással ellentétes responsumok a kérdést nem tisztázzák, hanem inkább összegabalyítják. Az elv, hogy a többnejűség tilos és a nőnek beleegyezése a házasság felbontásához okvetlen szükséges, minden kételyen felül áll. Ezt megtámadni még a keleti tekintélyek sem akarják. Elterjedt-e a chérem mindenhol, ideiglenes vagy minden időkre szóló-e, alárendelt jelentőségű kérdés. A dolog facitja mindig csak az, hogy félve döntenek az autoritások. Ennek a subjectiv természetű aggodalomnak van oka és értelme. Attól tartanak, hogy az ellentmondó érveket fel lehet hozni ellenük L. pl. a חיי בעשׂ már többször idézett, nagyon instructiv 1. döntvényét. Hogy lehetne ebből a zavarból menekülni? Szerény véleményünk szerint azzal az egyszerű, logikus feltevéssel: R. Gersom chéremjét száz rabbi oldhatja fel szükség esetén. De viszont az olyan esetekben, melyekre nem vonatkozik a tilalom, nincs szükség a feloldásra. De hát ki állapítsa meg ezeket az eseteket? Egy nagyobb szabású rabbizsinat, melyre a zsidóságnak már égető szüksége volna. Egyetemes érdek ez, melyet elodázni már nem lehet. A változott viszonyok, az élet kategorikus imperativusa, az államtörvények, melyekkel szemben strucpolitikát üzni lehetetlen, megkövetelik a házassági jog revízióját. *A tradíció szellemében gondoljuk.* Lesznek az általános elvű törvényeknek mindenkor áldozatai, hisz a kollíziók sohasem fognak megszűnni. De olyan kérdésekben, melyek konvenció, megállapodás útján tisztázhatók, ne legyenek fölösleges áldozatok. R. Gersom tényleg javítani akart, nem rontani. S a mire ő maga sem gondolt, mire való neki határozottan valamit imputálni?

Az egybehivandó rabbizsinat *tudományos* alapon is foglalkozzék ezekkel a kérdésekkel. Értem ezalatt, hogy a responsumok kéziratait is megvizsgálja, melyekből az elveket levonták. Egy apróságot említek. A Chaszám Szófer a három községről és a száz férfiuról szólva, nem látja az előbbiben a ׀"שׁ községeket, pedig több mint valószínű, hogy itt határozott forumról van szó, a milyen Speier, Worms és Mainz volt, továbbá elmélkedik Lombardiáról, Arragonról és Franciaországról, pedig a rothenb. Méir responsumában az országnevek Anjou, Normandia és Franciaország. V. ö. a 153. sz. responsummal. R. Tám nem is gondolt ilyen távoleső országokra. A következtetés tehát nem állhat meg. Világos, hogy néha egy kis philologia nem árt. Nyomtatott könyveinkben sok hiba van.

A mi a *zikkuj get*-et, és a száz rabbit illeti, arra nézve — úgy gondolom — nincs történeti alapunk! Isserlein, a ki a kitért asszonynak esetében rendeli el a zikkujt, nem szól a chérem feloldásáról, hisz mint hitehagyott בע"כ küldendő el. Sőt Simson b. Ábrahám a נשחטתה esetében se említi a feloldás szükségét. Ez utóbbi is novum. Lehet esetleg úgy érvelni, hogy Isserles, a ki az elmebajos nőnél Serkes értelmében megköveteli a száz rabbit, a kiterés esetében is szükségesnek találja az ilyen feloldást, de ez ellen szól az, hogy az עוברת ערה-nál világosan nem követeli. L. Béth Semúel E. H. 1, 23. j. Ha a férj törvény szerint kell, hogy elküldje feleségét, akkor nem kell a chéremet feloldani. Ne confundáljuk a *zikkuj*-t a *hattará*-val. A *zikkuj get*ből zavarok keletkezhetnek. Az ilyen kényszer-válólevelet, ha a nő másodszor férjhez akar menni, kifogásolni lehet. Nóda bi-Jehuda az elmebajos nő férjét, a ki száz rabbi engedélyével ír getet, felgyógyulás esetére újabb get írására kötelezi. Érzi, hogy az első nem kifogástalan. Ez ellen I. מנהח שׁ Döntv. 26. sz.

Összegezve a mondottakat — a száz rabbi nem a kényszer-válóleveléhez, hanem a bigamiához kell. Az előbbihez három község engedélye szükséges. Az elmebajos nő férjének a bigamiát és nem a kényszer-válólevelet engedi meg a száz rabbi. Kényszer-válólevelet a kitért nő esetében ajánl Isserlein. A hol az a szokás nem divik, válólevelél nélkül is nősülhet a férj. (Isserles.)

A pesti rabbiság azt az eljárását, hogy a polgárilag elválasztott nőnek, a ki újabb polgári házasságot köt, ע"י זכוי adat get-et, bírálni nem akarjuk. Bizonyára lehetővé akarja tenni neki a rituális esketést. Kérdés, vajjon ez az expediens teljesen megfelel-e és lehet-e ezen kényszer-válólevelél alapján esketni a nőt? Ha az elmebajos asszony esetéhez hasonlóan újabb get-et követelünk tőle, akkor az első בפלסא בעלמא. De ha distingválunk is a szerencsétlen nő, a ki válólevelét megőrizni nem képes és a vallásos törvényeken magát túltevő asszony között (Isserles egymás mellett említi a kettőt), minősítsük az utóbbit akár בינאפסח, akár עוברת על דת-nak, az aggály még mindig fennforog, általánosíthatjuk-e a kényszer-válóleveleket, nincs-e szükség három község engedélyére? Érvelni pro et contra lehet. Egyéni nézetek azonban nem lehetnek mértékadók és egyes községek eljárására hivatkozni annál kevésbé tanácsos, minthogy épen a helyi szokásokat kell fontos kér-

désekben lehetőleg kiküszöbölni. Rabbizsinatra van szükségünk első sorban, hogy megalkossuk a consensust, az országos gyakorlatot. Másodszor megteremtendő a három község intézménye, a *וועד*, melyhez minden kétes eset utasítandó. Házasságjogi kérdésekkel csak *בית דין ישיה* foglalkozzék. Ne pedig minden legújabbkori gáon, a kiben csak a jóakarát van meg az ilyen fontos ügyek iránt.

Budapest.

Gur.

A középiskolai hitoktatók helyzetének rendezése.

Az Izraeliták Országos Irodája f. é. február hó 6-án 31306 sz. a. a következő körlevelet intézte a kerületi elnökséghez :

Tekintetes Kerületi Elnökség! A vallás- és közoktatásügyi miniszter ur ő nagyméltósága folyó évi január hó 9-én 161801/911 szám alatt a következő tartalmu rendeletet intézte hozzánk :

„Bár a középiskolákban a hitoktatói díjak felemelése által a hitoktatók javadalmazásának kérdését ideiglenesen rendezhetem, mindazonáltal tekintve azt, hogy a vallás- és erkölcsan tanítása a középiskolákban a törvény értelmében kötelezett rendes tantárgy, melynek a valláserkölcsei nevelés szempontjából igen nagy fontossága van, a középiskolai hitoktatók helyzetét úgy akarom rendezni, hogy a hitoktatók a hittan tanítását fontosságához képest állandó hivatásnak tekintsék s így a hit- és erkölcsan tanításban megkívánt ma már nagyfoku követelményeknek is megfelelhessenek.“

Felhívja a kultuszminiszter ur őexcellenciája a vezetésünk alatt álló irodát, tegyünk hozzá aziránt felterjesztést, milyen lehetne a végleges megoldás a saját felekezetünkbeli hitoktatókra nézve? Hivatkozással a kerületi elnökök gyűlésének folyó évi január hó 21-én idevonatkozólag hozott határozatára, felhívjuk a Tekintetes Elnökséget, hogy szóban forgó kérdésben álláspontját nekünk mielőbb jelezni sziveskedjék. Hitrokoni üdvözzellet: *Mezei Mór*, irodai elnök. *Dr. Mezey Ferenc*, irodai titkár.

Örömmel veszünk tudomást a középiskolai hitoktatás ügyének komoly felkarolásáról és a miniszter abbeli szándékáról, hogy a rendezésnél valamennyi felekezet jogos óhajait figyelembe vegye. Tehát miránk is kerül a sor. *Nekünk pedig semmiféle külön kívánságunk nem lehet. Paritást kérünk — semmi egyébét.* Módot arra, hogy *kellő képesítéssel bíró egyének a tárgytól megkívánt időben és helyen megfelelő javadalmazás mellett végezzék a hitoktatást.* És ne szorítkozzék a rendezés az állami iskolákra, a melyekben az állami pénztár viseli a hitoktatás kellő díjazásával járó anyagi terheket, hanem terjedjen ki *minden intézetre.*

Az ügy rendezése a vallás- és közoktatásügyi miniszternek 161801/1911. számú rendeletével indult meg, a mely a *középiskolákra* vonatkozólag a következőképpen intézkedik: „A folyó 1911 12. tanév második felétől kezdődőleg a vallás- és közoktatásügyi tárca terhére díjazott hitoktatók jutalom-

díját heti egy órai tanításért egy tanévre Budapesten 180 (egyszáznyolcvan) a vidéken 140 (egyszáznegyven) K-ban állapítom meg. A hol egy középiskolában az egy valláshoz tartozó tanulók száma 30 vagy kevesebb, heti 4 fordítható az illető hit- és erkölcsstan tanítására és heti egy óra az exhortációra. A hol az egy valláshoz tartozó tanulók száma egy középiskolában 60-nál kevesebb, de 30-nál több, heti 8 óra fordítható az illető hit- és erkölcsstan tanítására és heti 1 óra az exhortációra. A hol pedig az egy valláshoz tartozó tanulók száma egy középiskolában 60-nál több, osztályonként heti 1 óra fordítandó az illető hit- és erkölcsstan tanítására és két csoportban 1 óra az exhortációra. Erről van szerencsém főtiszt. Főhatóságot nagybecsű tudomás és további szives intézkedés végett tisztelettel értesíteni. Budapest 1912. január 9. Zichy s. k.

A vallásoktatás ügye foglalkoztatta az ág. hitv. evangélikus püspök értekezletét is, mely megállapította, hogy az evang. középiskolai ifjúság tartatni szokott istentisztelet is az exhortáció fogalmi körébe tartozik. A vallás- és közoktatásügyi miniszter ama másik leiratára vonatkozólag pecsételt, mely a hitoktatás díjazásának *általános rendezését* tüzte ki célul és erre nézve az egyházi legfőbb hatóságok szakvéleményét kéri, kimondta, hogy a felső leányiskolákban, képezdékekben és kereskedelmi iskolákban végzett hitoktatásért heti minden óráért évi 140 K., illetőleg a fővárosban 180 K., a polgári és felsőbb népiskolák és hasonló foku intézetekben óránként évi 100 K. népiskolákban óránként évi 60 K. tiszteletdíj lesz kívánandó. Ezenkívül tanintézetektől 3 km.-nél távolabb lakó hitoktatók részére méltányos fuzdíj megállapítása fog kérelmeztetni. A vallás- és közoktatásügyi miniszter felvetett egyetemes keresztény tanítóegylet szervezése iránt tett kérdésre a tanügy egységes, nagy érdekére való tekintettel abban állapodott meg, hogy a felekezeti táborokra osztás gondolatát nem találja célravezetőnek.

Az evangélikus püspökök értekezletének a hitoktatás díjazására vonatkozó határozatát egész terjedelmében a magunkévá tesszük, de az hozzáadással, hogy az abban kért javadalmazásban valamennyi hittanár részesüljön, akár állami, akár hitfelekezeti, községi vagy másnemű iskolákban működik. Nincs annak semmi jogosultsága, hogy az állami iskoláknál alkalmazott tanárok kiváltságos helyzetben legyenek más intézeteknél működő tanáraikkal szemben, ha ezek épp oly képesítéssel bírnak, mint ők. Mivel rendszerint a hitközségek fizetik a nem állami iskoláknál működő hitoktatókat. Jól, rosszul, legtöbbször nagyon rosszul. A hitoktatás fejében pedig a tanulóktól külön díjakat szednek, a melyek egyes helyeken szerfelett magasak is. Sőt vannak oly hitközségek is, a melyekben a hitoktató maga kénytelen a díjak beszédésével foglalkozni, a hol ezek az illetékek szolgálnak munkadíjazására.

Ezek tarthatatlan állapotok. Alászállítják a tárgy méltóságát és alapvetően megingatják a hitoktató tekintélyét. Miért kelljen a zsidó növendéknek nagy anyagi terheket viselnie, mint más vallású tanulóknak? És tűrhető-e, hogy hittanár tanítványainak kezéből fogadja el fizetését? Szabad-e alkalmat s

gáltatni annak a felfogásnak keletkezésére, hogy a hittanár elnéző jóakarátát esetleg meg lehet vásárolni, hogy nem egyformán mér minden tanítványának, hogy az érdemjegyek megállapításánál nem a tanusított buzgóság és kifogástalan magaviselet, hanem más körülmények irányítják?

A szabályozásnak tehát, a mennyiben a javadalmazást illeti, azzal kell kezdődnie, hogy teljesen egyenlő díjak állapíttatnak meg és hogy az állam kiegészíti a hitközségektől vagy más testületektől fizetett díjakat. A hitközségek pedig semmiféle külön díjat ne szedjenek. Mondjanak le erről a jövedelemről, a mely a gabellára emlékeztet.

A díjazás kérdésével szorosan összefügg a kvalifikáció. Ha tudatában vagyunk a tárgy fontosságának és csakugyan szívünkön hordjuk az ifjuság nevelésének érdekét, ha nemcsak a törvény követelményeinek akarunk eleget tenni, hanem eredményes munkát is végezni, gondoskodnunk kell arról, hogy a hitoktató kvalifikációja legalább oly foku legyen, mint az illető intézetnél működő többi tanároké. Semmivel sem kisebb. Középiskolában más mint rabbi vagy theologiai képzettséggel bíró és azt kellően igazoló középiskolai tanár, népiskolákban más, mint okleveles és a hittanításra való készültségét kellően igazoló tanító nem végezhet hitoktatást. Kivételes, különös méltánylást érdemlő esetekben és oly egyéneknél, a kik kiváló képességnek tanujeleit adták, a középiskolák alsó osztályaiban, de csak is ott, el lehet tekinteni a magasabb kvalifikációtól és a tanítói képesítéssel beérni, de szabály csak az lehet: minden iskolában az intézet fokának megfelelő kvalifikáció.

A hol győzi, a rabbi végezze a hitoktatást; a hol a gyülekezet nagyságánál, a papi funkciók és az illető városban fennálló intézetek számánál fogva nincs módjában, mellette a szükséges kvalifikációval bíró hitoktatót kell alkalmazni.

A különböző osztályok összefoglalásánál a miniszteri rendeletben megállapított határt semmi szín alatt átlépni nem szabad. De tovább megyünk. Ha csak lehet és a tanulók száma nem nagyon csekély, minden iskolának és minden osztálynak legyen meg a saját külön hitoktatása. A hol különböző osztályokat vagy több iskolát összefoglalnak, sikeres tanításról vajmi ritkán lehet szó. A hittani órákban találkozó különböző elemeket fegyelmelni alig lehet és a fegyelem hiánya mindig együttjár a tanulás eredménytelenségével és a tárgy méltóságát is alászállítja, a mi éppen a hitoktatásnál végzetes baj. Sokat beszélhetnének erről az oly hitoktatók, a kik bármely oknál fogva több iskolát vagy osztályt összefoglalni kénytelenek. Saját tapasztalatunk, hogy mióta Nagykanizsán az egyes osztályok egymástól el vannak különítve és a hittanítás ebben a tekintetben is az oktatás többi ágaival teljesen egyenrangúvá lett, az eredmény nem sejtett mértékben javult és az ifjuság magaviselete is megfelel a legszigorubb követelményeknek.

Nagyon fontos, hogy a hitoktatónak az *iskola épületében* alkalmas tanterem álljon rendelkezésére, hogy a hitoktatás úgy illeszkedjék be az általános órarendbe, hogy egyidőben történjék az összes hitfelekezetek hittanítása, továbbá hogy a hitoktatónak módjában legyen az osztálykönyvet használnia és hogy az ellenőrző tanácskozásokban is részt vegyen.

Az osztrák középiskolákban a hitoktató az érettségi vizsga bizottságának is tagja. Nagyon kívánatos volna ezt a példát nálunk is követni. Sokbar hozzájárulna a hitoktatás tekintélyének gyarapításához, a mire a magyar viszonyok között igen nagy szükség van.

Igy óhajtánók a hitoktatás rendezését; magának a felekezetnek illetékes közegeitől pedig elvárjuk, hogy a tanterv ügyében és az azzal összefüggő kérdésekben meg fogják tenni a szükséges intézkedéseket.

Irodalmi szemle.

I.

Fájó lemondással tölti el lelkünket, hogy lapunk szűkre szabott terjedelme és az aktuális kérdések és feladatok ostroma csak nagyritkán enged meg, hogy arról az élénk, termékeny munkásságról adjunk számot, a melylye tudósaink és íróink a zsidóság szellemi életét gazdagítják. Növeli ennek tevékenységnek értékét, hogy gyümölcsei nemcsak a zsidóság tartalmát gyarapítják, hanem a nemzet közvagyonának szaporodását jelentik és minder elfogulatlan szemlélőben kell, hogy az erőnk és ipakodásunk iránt való elismerést és nagybecsülést fokozzák.

Nem méltathatjuk ez alkalommal sem tüzetesen és érdemük szerint munka egyes termékeit, csak szemlét tartunk, egy-egy pillanatig megállapodva azoknál a műveknél, a melyeket tekintetünk ér. Első szavunk az *Imit* kiadványaié. Büszkén utalunk a két kötetre. Az *Évkönyvön* ott ragyog Bánócz József írói géniusa, nemes izlése, nagy szeretete az Imithez és annak kényeztetett édes gyermekéhez, az évről-évre türelmetlenül várt és boldog örömmel köszöntött Évkönyvhöz. Tartalma: I. Irodalmi munkálatok. Kecskeméti Lipót: Löw Lipót. Kiss Arnold: A héber költészet szelleme. Komáromi Sándor: Az Egyenlőségről. Vajda Béla: Az usai határozatok és a kereszténység. Heller Bernát: Zsidó középiskolák. Sebestyén Károly: Zsidó típusok a drámában. Pollák Miksa: Arany János. Patai József: A magyar zsidó költészetéről. Mezey Sándor: Makai Emilről. Venetianer Lajos: Semiták-e a zsidók? Feleki Sándor: Imák. Kohlbach Bertalan: Tűz és fény. Szabolcsi Lajos: Kis József éposza. Leimdörfer Dávid: Sára Copia Sullam, a velencei asszonyköltő. Ivánfi Jenő: A konstanci zsidó. Diamant Gyula: A zsidók története Horvátországban az egyenjogusításig. Gedő Lipót: Az én szombatom. Mahler Ede: Az asszuáni és elephantinei aramaeus papyrus-okmányok történeti jelentősége. II. Társulati közlemények. I. Bánóczy József titkári jelentése. II. Függőben levő pályakérdés. III. Bizottsági jelentések. IV. Zárszámadás és költészet. V. A társulat alapszabályaiból VI. A társulat képviselője. VII. Állandó bizottságok. VIII. A társulat kiadványai. IX. A társulat tagjai. Izraeliti naptár az 1912. polgári év számára.

Patai József „*Héber Költők*“ című művének második kötete sok tekintetben túlszárnyalja az annyi kiválósággal ékes elsőt. Új világot tár fel olyanok előtt is, a kik a héber költészet himes mezején nem idegenel

Naftáli Herz Wesel, Efraim Luzzatto, Dávid Franco Mendes, Elijáhu Halfen Halévi, Jehúda Jeiteles, Lewisohn Salamon, Ádám Hahóhen Lebensohn, Izsák Beer Lewinsohn, Salamon Jehúda Rappoport, Izsák Erter, Sámuel Dávid Luzzatto, József Almanzi, Ráchel Morpurgo, Méir Halévi Letteris, Micha József Hahóhen Lebensohn, Jehúda Gordon, Nátán Samuely, Menáchem Doliczky, Mordechai Dávid Brandstädter, Jehuda Léb Lewin, Meir Léb Malbim, Konstantin Sapiro, Bacher Simon, Bergel József, Naftáli Herz Imber, Leo Perez, Chájim Nachman Bialik, Saul Csernichovszky, Jákob Steinberg, Jákob Cahan, Izsák Boruchovitz, Esekiel Leavitt, Zalman Senéour, Izsák Katzenelson, Bolgár Mózes és Kova-Feuerstein Albert költői műveiből mutat be szemelvényeket gyönyörű fordításban, mesteri módon tükrözve a költemények bájait, tartalmi és alaki tökélyeit. Neki magának is kedvesebb és így egyszersemind értékesebb anthológiájának ez a második kötete. „Ennek költői, különösen Bialiktól kezdve közelebb állanak hozzánk; harcuk a mi harcunk, küzdelmük a mai ember küzdelme s azon a nyelven beszélnek, a melyet csak mai ember érthet. És mégis egy egész különös és azért reánk nézve annál értékesebb világot szólaltatnak meg. A gheftóban és a talmud mellett differenciálódott lelkek másképp látják a dolgokat, mint azok, a kik a Quartier Latin-ban kezdenek verselgetni. És más összetételeket eredményez Odessza zsidónegyede és Páris, mint mondjuk, Budapest és Páris. Ez adja meg a mai héber költészetnek föltétlen eredetiségét. A mi pedig a talentumokat illeti, költők mint Bialik, Csernichovszky és Steinberg — hogy csak a legnagyobbakat említem első helyet foglalnának el bármelyik mai európai irodalomban.“ Az egyes szemelvényeket a költők rövid életrajza, az egész anthológiát az új héber költészetről szóló remek essay második része előzi meg, a mely mélyreható megértéssel méltatja a zsidó poétai irodalom kimagasló alakjait és a műveikben megnyilatkozó szellem sajátosságait.

Az Imit 1912. évi kiadványai a Társulat legjobb alkotásai között foglalnak helyet és egyaránt hálára köteleznek annak kitünő vezérkara, mint a munkások tekintélyes tábora iránt, a melyet maga köré gyűjtenie sikerült. A Társulat hathatós támogatása, a zsidó kulturát szolgáló céljainak előmozdítása mindnyájunk szent kötelessége.

„Külső formájában szerényen, föltűnést és tarkaságot kerülve, csak kitűzött célját szolgálva“, jelent meg az Országos Magyar Izraelita Közművelődési Egyesülettől kiadott *Cultur-Almanach*, melyet *Dr. Hevesi Simon*, az Omike lángoló buzgalmu elnöke szerkesztett. Megrögzítése az egyesületben tartott és csakhamar rendkívüli népszerűsége emelkedett előadásoknak a végből, „hogy a zsidó vallás eszméit és a zsidóság kulturértékét ismertesse, a zsidó öntudat mélyítésén közremunkálkodjék, a zsidó vallás tanait megértesse, a bennük élő szabadság, egyenlőség és testvériség kultuszát a köz tudatban erősítse és a zsidó ember erkölcsnemesítő hitvilágát és hivatásbeli hűségének eszményi atmoszféráját mozgalmas és változó idők háborgó eszmeáramlatai között megőrizze.“

A Cultur-almanach tartalma : Dr. Weiszbürg Gyula : a Zsidó faj kulturértéke. Ötvös Károly : Testvéreimet keresem. Dr. Neumann Ede : A zsidóság optimizmusa. Emléklap. Egy bölcs és szelid aggastyán naplójegyzeteiből. Dr. Kiss Arnold : A zsidó eszmék hősei. Dr. Grauer Vilmos : Szózat az izr. egyetemi ifjúsághoz. Dr. Adler Illés : A héber nyelv a hittanításban. Dr. Groszmann Zsigmond : Izr. kulturegyesületek a XIX. században. Ötvös Károly Őszszel. Dr. Diamant Gyula : Zsidó kultúra. Lakatos Lajos : Szombat esték. Registrator : Helyesebb megítélés felé. Dr. Hevesi Simon : Maimonides. — Az irodalmi dolgozatokhoz az Omikére vonatkozó hivatalos jelentések és felhívások kapcsolódnak.

Nem kételkedünk abban, hogy a Cultur-almanach még fokozni fogja közönségünk érdeklődését ama nagyhivatású egyesület iránt, a mely vezetőinek lelkesedéséből és rátermettségéből a magyar zsidó kultúra legértékesebb tényezőinek sorába emelkedett.

A Dr. Blau Lajos-tól kitűnően szerkesztett *Magyar Zsidó Szemle* gazdag tartalma héber melléklettel: *הצופה בצורת הנהגה* bővülve folytatja pályáját. Szolgálja a tudományt és irodalmat, de megvilágítja egyszerismind a zsidó közéletet érdeklő fontosabb politikai és társadalmi eseményeket. Szerkesztője, kinek az Országos Rabbiképző-intézet utolsó értesítőjében megjelent „A zsidó házasságfelbontás és a zsidó válólevél története” című, becses új anyagot értékesítő, új szempontokban és számottevő eredményekben rendkívül gazdag műve tudományos körökben nagyon elismerő méltatásban részesült, mély kutatásról tanuskodó önálló dolgozatokkal és a tudomány haladásáról tájékoztató szemlékkel biztosítja a folyóirat színvonalát; munkájában a tudósok és írók tekintélyes tábora osztozkodik. Hálás vállalkozás volt a héber melléklet megindítása, a melynek útján a külföld is tudomást vehet a Blau professzor körül alakult kör tudományos munkájának tartalmáról.

Ötvös Károly *Izraelita családi naptárának* IX. évfolyama diszes kiállításával és a szép mezei megfelelő tartalmával a legkényesebb igényeket is kielégíti. Az irodalmi rész tartalma : Ötvös Károly : Testvéri Szózat. Az év krónikája. Dr. Groszmann Zsigmond : Löw Lipót. Dr. Kiss Arnold : Philo. Dr. Neumann Ede : Philippon Lajos. Barlanglakó zsidók. Apróságok. A gyönyörű naptárt további pályáján is legmelegebb óhajaink kísérik.

A felekezetet szolgáló és annak dicsőségét gyarapító tudományos és irodalmi munkásság termékeit szemlélve, átpillantunk a költészet virágos kertjébe is és a nagy költő iránt való mély hódolattal emlékszünk meg *Kiss József* remek alkotásáról, mely a felekezet mesgyéin túl is feljuttotta az örökifjú poéta géniusa iránt való bámulatot. A Reb Mayer Litvákról szóló ének — *Legendák a nagyapámról* — a költő legtökéletesebb műveire emlékeztető szépségével és erejével megbüvöli lelkünket, egyszerismind pedig mélyen megindít annak a tragikumnak mesterei rajzával, mely a sokat hányatott hős életének egyes mozzanataiban megnyilatkozik. A mi a szenvedőben a zsidóság sorsát tükrözi, fokozott erővel remegteti meg szívünket.

A koszorus költő művének említéséhez arról a verskötettről való meg-

emlékezésünk kapcsolódik, a melyben *Heves* Kornél szolnoki kartársunk kiadta legujabb költeményeit: az „*Uj igék*“-et. A gyűjtemény öt csoportban: Életképek, Tűzhely mellett, Uj héber költők, Buzgóság, Prédikációs levelek és egyéb költemények a „Lant és biblia“ szerzőjének újabb költeményeit tartalmazza, a melyek közül különösen a vallásos tárgyuak érdekelnek bennünket. Meleg bensőséggel, hangulatosan, szép, tiszta, egyszerű, természetes nyelven és pregnans módon tolmácsolják az ünnepi alkalmat, ájtatos érzelmeket, vallásos buzgóságot keltve a hit verőfényes magaslataira vágyódó lélekben. A többiek különösen ötletességükkel és kedves humorukkal gyönyörködtetik az olvasót. A kötet elé, melynek címlapját három templom disziti, Szabolcska Mihály előszót irt.

KRÓNKA.

— **Dr. Bacher Vilmos az Orsz. Rabbiképző-intézet igazgatója.** A király Őfelsége Dr. Bacher Vilmost, az Orsz. Rabbiképző intézet tanári karának elnökét a Rabbiképző vezérő bizottságának felterjesztése alapján március 6-án kelt kéziratával theológiai főiskolánk igazgatójává nevezte ki. Hő óhajunk, hogy az a férfiu, a kinek neve és működése eddig is dicsősége volt a Rabbiképzőnek, sokáig vezérelje azt az intézetet, melynek felvirágzása, tekintélye és nagy hatásai az ő munkásságával vannak szoros kapcsolatban.

— **A statusquo ante rabbik és hitközségi képviselők gyűlése.** Az Országos Értekezlet előtt a statusquo hitközségek rabbijai és világi képviselői gyűlést tartottak, hogy az Országos Értekezlettel szemben meghatározzák álláspontjukat. A rabbik a שומרי שבתה egyesület helyiségében tartották értekezletüket. Elnöknek Krausz Vilmos, alelnöknek Pollak Fülöp, háznagynak Stein Mayer Miksa, jegyzőknek Lebovits József és Neumann József főrabbikat választották meg. Két nézet állott egymással szemben. Az egyiket Pollak (Vác) és Rosenberg képviselték, a kik szigorú feltételeket hangoztattak, a másíknak Jordan, Lebovits és Liebermann voltak szószólói, a kik a béke helyreállítására vetették a fősulyt. Krausz elnök a két ellentétes nézetet áthidalni iparkodott. Az értekezlet őt bizta meg, hogy a világi delegátusokkal együttesen tartandó gyűlésen a rabbik álláspontját kifejtse és ötagu bizottságot küldött ki az előterjesztendő határozati javaslat megszövegezése végett. Elhatározta továbbá, hogy az Országos Értekezleten testületileg nem vesz részt.

A rabbik és világi delegátusok közös gyűlését, a melyen Bernstein nyiregyházi, Büchler irsai, Lövy marosvásárhelyi és Singer temesvári főrabbik is részt vettek, *Diamant* Samu, a nagyszombati hitközség elnöke, mint a gyűlés egybehívója nyitotta meg. Az elnöki tisztségben ő és Krausz Vilmos főrabbi osztozkodtak. Az utóbbi a következő indítványt terjesztette elő: a statusquo ante alapon álló hitközségek mai értekezlete a következőket mondja

ki: 1. a szabadkai mozgalommal szemben való állásfoglalásra nézve bevárja a holnapi Országos Előértekezlet határozatait; ennél fogva korporatíve azon részt nem vesz, hanem megbizva hitközségi delegátusokként ott megjelenő egy-egy rabbi és világi 'agját ezen rezolúciónk előterjesztésére. 2. Csak a Sulchan áruch alapján álló teljes felekezeti szervezetet fogadunk el, de tiltakozunk a csupán adminisztratív egységes szervezet ellen. 3. Határozottan tiltakozunk a kétféle zsidó felekezet eszméje és kettős autonomia ellen. 4. Az előadottak értelmében szívesen járunk el mint közvetítők az orthodoxok és kongresszisták között. 5. Ha mindez nem sikerül, akkor megindítjuk az akciót a statusquo hitközségek külön országos szervezetének kiépítésére szigorúan a Sulchan-áruch tradicionális alapján. Beszédéhez élénk vita fűződött. Fel szólaltak *Dr. Sebestyén* (Marosvásárhely), tiltakozva a „neologia“ elnevezés ellen és Izrael egységét hangoztatva azokkal szemben, a kik a békét megzavarják, *Dr. Bakonyi* (Debreczen), a mozgalomhoz való csatlakozásra kérve fel a statusquo hitközségeket és kijelentve, hogy az Országos Értekezlet a Sulchan-áruch alapjára fog helyezkedni, *Pollák* főrabbi (Vác), lehetetlennek mondvá az egyesülést és tiltakozván oly határozat ellen, mely a statusquo hitközségek megsemmisülését fogja eredményezni, *Liebermann* főrabbi, a kongresszusi alapszabályokat bírálva, *Lebovits* főrabbi, rámutatva arra, hogy nem baj, ha a rabbik konzervatívabb álláspontot foglalnak el, mint a világi delegátusok és kifejtve, hogy a béke ügyének nem árt, ha kikötések vannak, feltételeket szabnak és ha egyes kartársak várakozó álláspontra helyezkedve, a holnapi értekezlettől távol maradnak, *Dr. Himmler* (lpoly-ság), kérvén a gyülekezetet, hogy méltányolja a rabbik álláspontját, tegye lehetővé, hogy azok nyugodtan résztvehessenek a gyűlésen, építse fel a hidat, mely összeköti a hitk. elnököket és rabbikat, *Rosenberg* főrabbi (Vág-ujhely), *Follák* főrabbi (Zsámbék) és mások. Végre az elnök határozati javaslatát fogadták el melynek két első pontja így hangzik: 1. Az értekezlet helyesli a mozgalmat és csatlakozik hozzá. 2. Elvárja, hogy a nagygyűlés a tárgyalás alapjául a Sulchan-áruchot jelenti ki. *Dr. Bakonyi* abbéli indítványára, hogy az értekezlet az Országos Értekezlet elnökségébe öt világi és öt rabbi-tagot jelöljön ki, *Krausz* főrabbi a következő rabbikat ajánlotta: *Jordán*, *Lebovits*, *Liebermann*, *Büchler* és *Neumann*.

— **Az orthodoxok gyűlése.** Az orthodoxok országos képviselő-sége február 27-én tartotta Budapesten közgyűlését. *Frankl Adolf* elnöki megnyitója után *Gábel Jakab* hosszabb beszédben világitotta meg az orthodox zsidóság álláspontját, a mely szerint a zsidóság belbékéjét kizárólag és egyedül a két felekezetnek külön-külön megalkotandó autonómiája biztosíthatja. Történelmi visszapillantást vet a hazai zsidóság négy évtized óta lefolyt küzdelmeire, a mostani állapotok kifejlődésére, károsnak minősíti a neológok akcióját az egységes szervezet megteremtése érdekében és határozati javaslatot terjeszt elő, a mely a többi közt ezeket mondja:

A magyarországi orthodox zsidóság egyeteme vallás-erkölcsi meggyőződésének egész erejével vallja, a mit 280 szentéletű papja és a külföldi

bbik legjelesebbjei megállapítottak, a mely megállapítást mint tényt a magyar országgyűlés képviselőháza is 1871. évi március 18-án hozott határozatával elfogadott, hogy tudniillik „a kongresszusi határozatok alapján szervezkedett zsidó vallásegylet a dogmatikus zsidó hittörvények alapján Magyarországon eddig fennállott vallásegyletektől lényegesen különböző testületet képez” azaz a neológok és orthodoxok két oly különböző felekezetet alkotnak, melyek vallásszervezkedési közösségben a legsúlyosabb lelkiismereti kényszer nélkül nem élhetnek. Megállapítja az országos képviselőház, hogy a vallási különbség az utóbbi évtizedekben olyan megérthetetlen szélességű és mélységű űr által nagyobbodott, a melyet soha, e soha semmivel át nem lehet hidalni, tömegesen kerülvén ki a szemináriumtól olyan zsidó lelkészek, a kik a zsidóság alaptörvényeit negligálják, a agymányokat tagadják és a kik a hithű zsidóságtól egész élet- és világlátásukkal távol állanak. Az országos képviselőház ünnepélyesen vallja, hogy nincs az a hatalom, a mely az orthodox zsidóságot a neológokkal való állásfelekezeti egyesülés bármily formájára vonatkozólag, vagy a közös autonómia elhatározása fölötti tanácskozásra is rábírhathná; és ha ez valamely oldalról mégis megkíséreltetnék, ezzel a zsidóság békéje ellen elkövetett merénnyel szembeszállana és a harcot a vallási meggyőződés hevével fegyverrel fogja Isten segítségével bárkivel szemben eredményesen végigvívni. Az országos képviselőház meggyőződése, hogy a zsidóság belbékéje csak úgy biztosítható, ha a két felekezet külön-külön halad a magától és felekezeti érdekeik akkor lesznek minden irányban megőve, ha *mindenképp önkormányzati szervezetét a maga számára kiépíti.*

Nagyiklódi *Tischler Mór*, *Hirsch Adolf*, *Reich Koppel* főrabbi, *Dr. Schaechter Jakab* és *Goldstein József* hozzászólása után a közgyűlés elfogadta a határozati javaslatot. Azután a központi országos bizottságot választotta meg. A választás eredménye: *Ullman Sándor* (Nagyvárad), *Frei J. H.* (Dunaszerdahely), *Schwarz Antal* (Nagyvárad), *Schwartz Salamon* (Beregász), *Sarman Simon* (Kassa), *Berger Adolf* (Bánffyhunyad), *Spiegel H.* (Németkeresztúr), *Deutsch Jenő* (Nagyszöllős), *Óbudai Freudiger Ábrahám* (Budapest), *Österreicher Lázár* (Királyhelmece), *Schreiber főrabbi* (Pozsony), *Örkényi főrabbi* (Ungvár), *Reich főrabbi* (Budapest), *Silberstein főrabbi* (Vác) és *Spira főrabbi* (Munkács). A megválasztottak üdvözlése után az országos autonómia ellen folytatandó harcról tanácskoztak és elfogadta *Fischer főrabbi* (Eperjes) indítványát, a melynek értelmében minden előjáróigyi vagy választmányi tag, ki az unifikációra irányuló törekvésekben részt vesz, a választást elveszti, továbbá *Jungreis főrabbi* (Kassa) indítványát, a melynek értelmében egy legközelebb egybehívandó orthodox rabbigyűlés mondja ki, hogy az unifikációt célzó mozgalmakban való részvét az orthodox szervezetből való kizárást vonja maga után és hogy vándorszónokok világosítsák fel az országot az egyesülés veszélyes voltáról. A közgyűlés azután a hitközségi alkalmazottak nyugdíjügyével foglalkozott és egy orthodox országos alapítványt a kizárás céljából bizottságot küldött ki.

— **A szabadkai hitközség ünnepe.** A szabadkai hitközség képviselőtestületi közgyűlése alkalmul szolgált *Dr. Klein Adolf*, a hitközség nagyremű elnökének, az Országos Értekezlet kezdeményezőjének és fáradhatatlan előkészítőjének ünneplésére. A napirend előtt *Barta Antal dr.* szólt

fel, köszöntve az elnököt a munkásságához fűződő nagy sikerekért. Utá *Sugár* Manó szólt a hitközségi képviselőt nevében pompás babékoszo nyújtva át az ünnepeltnek, a ki megköszönve a figyelmet, ígéretet tett, ho mindaddig nem teszi le a zászlót, a mig diadalra nem vitték az eszmét, melynek szolgálatába szegődtek. Köszönő szavainak elhangzása után a titl jelentette, hogy a szabadkai zsidó ifjak köre a jeruzsálemi arany könyvb külön lapon örökítette meg Klein Adolf dr. nevét. Az ovációk után a na rendre tértek át, a melynek során Dr. Barta Antal Dr. *Singer* Bernát főrab nak lelkes szavakban mondott köszönetet azért a nagyjelentőségű támog tásért, a melylyel Dr. Klein Adolf elnök törekvéseit előmozdította és azokn sikert biztosított. Ugyanaz a közgyűlés elhatározta, hogy a hitk. tisztvisel fizetését az állami tisztviselők fizetési osztályai szerint új fizetési státusok osztják.

— **Kohn Mihály emlékezete.** A monori hitközség tragikus kör mények között elhalt főrabbijának emlékére ádár 7-ikén gyászistentisztele rendezett, a melyen a monori hivek teljes számmal és a vidékről is sok jelentek meg, impozáns módon kifejezést adva az elhunyt iránt való kegy letüknek. Az emlékbeszédet *Breuer* Soma nagykátai főrabbi mondta. Az iste tiszteletet közgyűlés követte, a mely a boldogult leányárváiról való gondc kodás tekintetében igen humánus és a hitközség áldozatkészségéről tanu kodó határozatokat hozott.

— **Az Imit utolsó felolvasó estje.** Az Izrael. Magyar Irodalmi Társulat március 12-én fejezte be nagyszerű felolvasásainak sorát. A befejezés mé volt a gyönyörű ciklus egész lefolyásához. Dr. *Eisler* Mátyás „A tenger a bib költészetében“, dr *Sonnenfeld* Zsigmond „Egy nép ujjaszületése“ című dolg zataikat olvasták fel. A közönség a tetszés és elismerés nyilvánításaival kísérte felolvasásokat és fejezte ki egyszersmind háláját a Társulat iránt, a mely a lefo ciklusban is annyi nemes gyönyört nyújtott a hallgatóságának. Ennek meleg érde lődéséért pedig *Bánóczy* Józsei szives szavakkal mondott köszönetet.

Halmos-pályadíj. „A magyar zsidóság társadalmi és kulturális jelen sége és az ellene irányuló áramlatok okai“ címmel az Imit pályadíjat tüzött. Határidő 1912. szeptember 1. A pályadíj Halmos Izor ajándékából 500 koror A tanulmány adja elő a magyarországi zsidóknak a hazai kultúra különböző tere: az emancipáció óta kifejtett munkásságát és mutasson rá e munkásság kapcs keletkezett ellenséges áramlat kezdetére és fejlődésére. A tanulmány terjedelm legfőlebb 4—5 nyomtatott iv lehet. A nyertes mű a szerző tulajdona, de ha e éven belül ki nem adja, akkor a tulajdonjog a Társulatra száll, mely a tanul mányt közzé teszi. Ez esetben a szerző művéből 100 példányt ingyen ka. A jelíges levéllel ellátott, idegen kézzel írott pályamunka a Társulat elnökéhe báró Hatvány Józsefhez, V. Nádor utca 3. sz. küldendő.

— **A Zsidó Múzeum.** A Múzeumok és Könyvtárak Országos Sz vetege Dr. *Wlassics* Gyula titkos tanácsos elnökletével tartott ülésén Magyar Zsidó Múzeumot felvette tagjainak sorába.

Tartalom: Jogos kivánalmak. I. — R. Gersom házassági tilalma. Gur. — A középiskolai hitc tatók helyzetének rendezése. — Irodalmi szemle. I. — Krónika.

Nyomatott a Zala Hirlapkiadó és Nyomda Részvénytársaságnál Nagykanizsán.